

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŪKIO SUBJEKTŲ, PERKANČIŲ IR PARDUODANČIŲ ŽALIĄ PIENĄ,
NESĄŽININGŲ VEIKSMŲ DRAUDIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvoje žalio karvių pieno pardavėjų ir žalio karvių pieno pirkėjų santykiuose yra didelis derybinių galių disbalansas. Pieno pardavėjai, t. y. pieno gamintojai, yra gana smulkūs ir nekooperuoti, todėl atskiras pieno pardavėjas neturi didelės derybinės galios, žalio karvių pieno (toliau – žalias pienas) gamintojų ir pardavėjų kooperatyvai veikia atskirai, nėra įkurtų gamintojų organizacijų, o pieno perdirbimo sektoriuje susiformavusi ryški oligopolinė struktūra, pagrindinės 5 pieno perdirbimo įmonių grupės perdirba apie 90 proc. viso Lietuvoje perdirbamo žalio pieno. Pieno gamintojų situaciją apsunkina ir žalio pieno kaip produkto pobūdis: pienas yra greitai gendantis produktas ir negali būti sandėliuojamas.

Nuo 2015 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos ūkio subjektų, perkančių–parduodančių žalią pieną ir prekiaujančių pieno gaminiiais, nesąžiningų veiksmų draudimo įstatymas Nr. XII-1907 (toliau – Įstatymas) siekė sustiprinti pieno gamintojų galias, užtikrinti žalio pieno pirkėjų ar jo pardavėjų interesų pusiausvyrą. Tačiau įstatymo įgyvendinimo metu išryškėjo reglamentavimo trūkumai, kurie sąlygojo, kad šio įstatymo priėmimo metu keltas tikslas liko nepasiektas.

Įstatyme dabar numatytas žalio pieno pardavėjų suskirstymas į dešimt pieno pardavėjų grupių pagal parduodamą žalio pieno kiekį ir reikalavimas žalio pieno pardavėjams, priskirtiems vienai grupei mokėti vienodą žalio pieno pirkimo kainą, sąlygojo keletą problemų. Visų pirma, žalio pieno pardavėjai, parduodantys mažesnę žalio pieno kiekį, tačiau tokios pačios kokybės pieną, atitinkantį nustatytus kokybės reikalavimus, dėl įstatymo jautėsi diskriminuojami, palyginti su žalio pieno pardavėjais, parduodančiais didesnę pieno kiekį. Reikalavimas visiems pieno pardavėjams, priskirtiems tai pačiai pardavėjų grupei, mokėti vienodą žalio pieno pirkimo kainą lėmė įvairių priemonių ir priedų už perkamą ir parduodamą žalią pieną sistemos atsiradimą, kai žalio pieno kaina žalio pieno pirkimo–pardavimo sutartyse nurodoma sąlyginai žema, o priedų ir priemonių rūšys ir jų dydžiai yra keičiami priklausomai nuo susiklosčiusios situacijos. Tai leido žalio pieno kainą kelis metus iš eilės laikyti nepakeičiamą, o keisti tik priemonių ir priedų dydžius.

Įstatyme įtvirtintas draudimas žalio pieno pirkėjui nepagrįstai mažinti žalio pieno pirkimo kainą bei reikalavimas pagrįsti žalio pieno pirkimo kainos mažinimą tuo atveju, kai žalio pieno pirkėjas mažina žalio pieno pirkimo kainą, nustatytą žalio pieno pirkimo–pardavimo sutartyje, daugiau negu 3 procentiniais punktais, 2017–2022 metais nebuvo taikomas, nes žalio pieno pirkimo–pardavimo kaina, nurodyta žalio pieno pirkimo–pardavimo sutartyje, nebuvo keičiama, o keičiami tik priedų dydžiai ir priedų rūšys.

Ūkio subjektų, perkančių ir parduodančių žalią pieną, nesąžiningų veiksmų draudimo įstatymo projekto (toliau – įstatymo projektas) tikslas – nustatyti žalio pieno kainodaros pagrindinius principus, apriboti nesąžiningų prekybos praktikų taikymo galimybes sudarant rašytines žalio pieno pirkimo–pardavimo sutartis, papildant draudžiamųjų veiksmų sąrašą. Įstatymo projekte apibrėžiama, kokie veiksmai laikomi nesąžiningais žalio pieno pardavėjo ir žalio pieno pirkėjo santykiuose parduodant ir perkant žalią pieną ir nustatomas jų draudimas. Įstatymo projekte nebelieka nuostatų,

kurios nepasiteisino Įstatymo veikimo metu. Taip pat įstatymo projekte papildytas įstatymo priežiūros teisinis reguliavimas ir nustatomas veiksmingas sankcijų skyrimo mechanizmas.

Pažymėtina, kad derybinių galių disbalanso tarp žemės ūkio produkcijos gamintojų ir pirkėjų problema yra aktuali tiek Lietuvoje, tiek ir kitose ES valstybėse. 2016 m. Europos Komisijos sudaryta darbo grupė dėl žemdirbių padėties maisto tiekimo grandinėje pagerinimo (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/amtf-report-improving-markets-outcomes_en.pdf) nustatė priemones, kurios gerintų žemdirbių padėtį maisto tiekimo grandinėje. Šios priemonės – nesąžiningų prekybos praktikų draudimas, rinkos skaidrumo didinimas ir kooperacijos bei kitų formų gamintojų organizacijų stiprinimas. Siekdami smarkiai sumažinti tokios nesąžiningos prekybos praktikos žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandinėje atvejų skaičių ir nustatyti tiekėjų apsaugos nuo nesąžiningos prekybos praktikos minimalųjį standartą, Europos Parlamentas ir Taryba 2019 m. balandžio 17 d. priėmė direktyvą (ES) 2019/633/ES dėl įmonių vienu kitoms taikomos nesąžiningos prekybos praktikos žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandinėje. Ši direktyva Lietuvoje yra įgyvendinta Lietuvos Respublikos nesąžiningos prekybos praktikos žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandinėje draudimo įstatymu, kuris nustato draudžiamųjų veiksmų sąrašą, kurio keletas veiksmų yra tiesiogiai susiję su Įstatymo reglamentuojama veiklos sritimi – sutartiniais santykiais: tai yra draudimai pirkti žemės ūkio ir (ar) maisto produktus nesudarant su šių produktų tiekėju rašytinės pirkimo–pardavimo sutarties pagal iš anksto su tiekėju sutartas sąlygas; atšaukti greitai gendančių žemės ūkio ir maisto produktų užsakymus likus per mažai laiko (likus mažiau nei 30 kalendorinių dienų); vienašališkai pakeisti pirkimo–pardavimo sutarties ir (arba) paslaugų teikimo sutarties sąlygas dėl produktų tiekimo arba pristatymo dažnumo, būdo, vietos, laiko arba tiekimo ar pristatymo apimties, kokybės standartų, mokėjimo sąlygų, kainų arba kitų sąlygų.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projekto rengimą inicijavo Žemės ūkio ministerija. Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos Tvarios žemės ūkio gamybos ir maisto pramonės departamento (direktorius Saulius Jasius, tel. 239 1146, el. p. saulius.jasius@zum.lt) Maisto pramonės ir kooperacijos skyrius (vedėja Jolita Martutaitytė, tel. 239 1162, el. p. jolita.martutaityte@zum.lt, vyr. specialistė Rūta Savickienė, tel. 239 1161, el. p. ruta.savickiene@zum.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti klausimai

Sutartinius santykius tarp pieno gamintojų, jo pirkėjų ir jo pardavėjų Lietuvoje reglamentuoja toliau išvardyti teisės aktai.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, kuris apibrėžia sutarčių sudarymo bendrąsias nuostatas.

2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas ([\(ES\) Nr. 1308/2013](#), kuriuo nustatomas bendras žemės ūkio produktų rinkų organizavimas ir panaikinami Tarybos reglamentai ([\(EEB\) Nr. 922/72](#), ([\(EEB\) Nr. 234/79](#), ([\(EB\) Nr. 1037/2001](#) ir ([\(EB\) Nr. 1234/2007](#)). Šio reglamento 3 skirsnis apibūdina sutartinius santykius pieno ir pieno produktų sektoriuje. Šiame skirsnyje nustatytos pieno pirkimo–pardavimo sutarties būtiniosios dalys bei nurodyta, kad pieno gamintojai, pieno pirkėjai ir jo pardavėjai dėl pieno pirkimo–pardavimo sutarties sąlygų derasi laisvai, taip pat reglamentas apibrėžia gamintojų organizacijų kūrimosi sąlygas, jų tikslus. Šiame parengtame įstatymo projekte išlaikomos šio reglamento nuostatos, kad žalio pieno pirkėjas ir jo pardavėjas derasi laisvai, tačiau žalio pieno pardavėjams, kaip silpnesniajai derybų šaliai, suteikiama

tam tikra įstatyminė apsauga (dėl galimo manipuliavimo priedų dydžiais, dėl nepagrįsto žalio pieno pirkimo kainos mažinimo) bei siekiama skatinti gamintojus jungtis į gamintojų organizacijas, siekiant stiprinti derybines galias.

Lietuvos Respublikos nesažiningos prekybos praktikos žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandinėje draudimo (toliau – NPPD) įstatymas. Jis apibrėžia 10 draudžiamųjų veiksmų sutartiniuose santykiuose tarp žemės ūkio ir maisto produktų tiekėjų ir pirkėjų bei 6 veiksmus, kurie yra draudžiami, jei sutartyse dėl jų nėra tiksliai susitarta. Trys iš dešimties draudžiamųjų veiksmų yra dubliuojantys šiuo metu Įstatyme nustatytus draudžiamuosius veiksmus, todėl įstatymo projekte jų nebelieka.

Žemės ūkio ministro 2001 m. gegužės 9 d. įsakymas Nr. 146 „Dėl Pieno supirkimo taisyklių patvirtinimo“. Šio įsakymo 3 priede yra patvirtinta rekomenduojama pieno pirkimo–pardavimo sutarties forma.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Dėl įstatymo projekto 3 straipsnio.

Įstatymo 3 straipsnis nustato žalio pieno pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo sąlygas. Nustatoma, kad pieno kaina turi būti nustatoma sutartyje ir ji gali būti arba fiksuota, arba kintanti, pagal sutartyje nustatytus objektyvius kriterijus. Taip pat nustatomas įpareigojimas pirkėjui nustatyti aiškia priedų ir priemokų sistemą (pirkėjas turi būti pasitvirtinęs taikomų priedų ir priemokų rūšis, taikomus dydžius ir juos taikyti visiems pieno pardavėjams, kurie atitinka tą nustatytą požymį). Priemokų už pagrindinius kokybės reikalavimus viršijančius žalio pieno kokybės rodiklius apskaičiavimas bei nuoskaitų rūšys ir jų taikymas turi būti vykdomas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro nustatyta tvarka.

Taip pat 3 straipsnyje numatoma galimybė, kad derybos tarp pieno pirkėjo ir pieno pardavėjo būtų ne individualios, o pieno pardavėjai būtų skatinami burtis į grupes ir kartu derėtis su pieno pirkėju. Tokiu būdu būtų sujungiama pieno pardavėjų darybinė galia, tuo pat metu pieno gamintojai būtų daugiau įtraukti į rinkos stebėjimą ir gautų daugiau informacijos apie pokyčius tiek pieno produktų, tiek žaliavų rinkose.

Dėl įstatymo projekto 4 straipsnio

Žalio pieno pirkėjui pagal šį įstatymo projektą būtų draudžiama atlikti šiuos nesažiningus veiksmus: 1) pardavėjams mokėti priemokas ir priedus už perkamą pieną, kurių dydžiai kartu (bendra suma) būtų didesni kaip 20 proc. žalio pieno pirkimo kainos; 2) perkant žalią pieną taikyti kitas priemokas ir priedus ir (arba) priemokų ir priedų dydžius, negu jie turėtų būti taikomi pagal žalio pieno pirkėjo patvirtintą ir paskelbtą priemokų ir priedų mokėjimo sistemą; 3) taikyti kitas nuoskaitas, nei yra nustatyta Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymu; 4) perkant pieną iš pripažinto žemės ūkio kooperatyvo, kai pienas pristatomas tiesiogiai į pieno perdirbimo įmonę, pieno kaina turi būti ne mažesnė negu pieno kaina, kai žalias pienas paimamas tiesiogiai iš ūkio specializuoto pieno šaldytuvo; 5) pirkti žalią pieną iš Lietuvos Respublikoje registruoto žalio pieno pardavėjo, parduodančio savo gamybos žalią pieną, kurio sudėtis ir kokybė nėra įvertinta Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro nustatyta tvarka valstybės valdomoje akredituotoje laboratorijoje.

Įstatymo projekte numatytas priemokų ir priedų dydžio ribojimas (4 straipsnio 1 dalies 1 punktą), t. y. draudžiama žalio pieno pirkėjams mokėti žalio pieno pardavėjams priemokas ir priedus už perkamą žalią pieną, kurių dydžiai kartu (bendra suma) būtų didesni kaip 20 proc. žalio pieno pirkimo kainos. Nesant priedų ir priemokų dydžių reglamentavimo, žalio pieno kaina nustatoma sąlyginai žema, o kitą dalį išmokamos sumos už perkamą žalią pieną sudaro priemokos ar priedai.

Įstatymo galiojimo 2015–2022 m. laikotarpiu buvo sukurta įvairių priemonų ir priedų už perkamą ir parduodamą žalią pieną sistema ir priemokos ir priedai sudaro vidutiniškai apie 40 proc. visos išmokamos sumos už perkamą ir parduodamą žalią pieną. Priemonų ir priedų dydžių ribojimas yra pagrįstas tuo, kad priemokos ir priedai turi būti mokami už papildomą gaunamą vertę (labai gera pieno kokybė, didelis tiekiamo pieno kiekis, lojalumas žaliao pieno pirkėjui, tam tikras gamybos metodas ir pan.) perkant ir parduodant žalią pieną, ir šiai vertei įvertinti yra paliekama 20 proc. riba nuo žaliao pieno kainos.

Įstatymo projekte numatytas draudimas taikyti kitas nuoskaitas už perkamą žalią pieną, negali būti taikoma Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro nustatyta tvarka pieno supirkimo taisyklėse (4 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Pažymėtina, kad šiuo metu žaliao pieno pirkėjai gali taikyti nuoskaitas tik už nepasiektą nustatytą žaliao pieno kokybę. Šia nuostata siekiama žaliao pieno pirkėjams – stipresniajai sutarties šaliai – drausti piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi ir žaliao pieno pirkimo–pardavimo sutartyje numatyti kitas nuoskaitas už perkamą pieną, taip sumažinant mokamą sumą už perkamą žalią pieną.

Įstatymo projekte nustatoma, kad pieno pirkėjas pripažintiems žaliao pieno kooperatyvams negali mokėti mažesnės kainos nei moka ūkio subjektams, iš kurių pieną paima tiesiai iš ūkių iš specializuoto pieno šaldytuvo. Šia nuostata siekiama apsaugoti pripažintus pieno kooperatyvus nuo diskriminacinių žaliao pieno pirkimo sąlygų ir siekiant kooperacijos plėtros.

Dėl Pieno įstatymo projekto 9 straipsnio pakeitimo.

Įstatymo projekte numatoma, kad už įstatymo 9 straipsnio 2 dalyje nurodytų reikalavimų pažeidimą ūkio subjektui skiriamas bauda iki 1,0 procento nuo įsigytos ar parduotos žaliao pieno vertės už praėjusius finansinius metus, kuriais buvo padaryti šioje dalyje nurodyti draudžiami veiksmai, vietoj buvusios fiksuotos baudos sumos.

Skiriamos baudos ir kitos sankcijos turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios, jų dydis priklauso nuo pažeidimo pobūdžio, pažeidimo trukmės ir masto, atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių.

Įgyvendinus šias įstatymo projekto nuostatas žaliao pieno pardavėjų ir jo pirkėjų santykiai būtų detaliau reglamentuoti, o tai leistų užtikrinti geresnę interesų tarp žaliao pieno pirkėjų ar jo pardavėjų pusiausvyrą.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymo projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma. Yra atliktas poveikio konkurencijai vertinimas.

6. Kokią įtaką įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimtas įstatymo projektas kriminogeninei situacijai ir korupcijai įtakos neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Priimtas įstatymas turės teigiamą poveikį verslo sąlygoms ir plėtrai. Žaliao pieno pardavėjams bus aiškesnės verslo sąlygos, jie turės daugiau informacijos apie pokyčius pieno rinkoje, galės geriau planuoti veiklos perspektyvas. Sustiprinus žaliao pieno pardavėjų galias rinkoje, jie įgaus daugiau pasitikėjimo rinka.

Žaliao pieno pirkėjams bus numatyta atsakomybė dėl nesąžiningų veiksmų atlikimo. Žaliao pieno pirkėjai nesusidurs su papildoma administracine našta, nes apie žaliao pieno pirkimo kainas jie teikia informaciją administruojančioms institucijoms.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus įstatymo projektą, kitų įstatymų pakeitimų rengti nereikės.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymo projekto nuostatos neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei Europos Sąjungos teisės aktų nuostatomis.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Reikės pakeisti Pieno supirkimo taisykles, patvirtintas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2001 m. gegužės 9 d. įsakymu Nr. 146 „Dėl Pieno supirkimo taisyklių patvirtinimo“, ir Duomenų apie žalio pieno supirkimą teikimo ir informacijos viešinimo taisykles, patvirtintas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2015 m. liepos 27 d. įsakymu Nr. 3D-603 „Dėl Duomenų iš žalio pieno pirkėjų rinkimo taisyklių patvirtinimo“.

Juos numatoma pakeisti iki 2023 m. spalio 31 d.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetinais metais)

Įstatymo įgyvendinimas valstybės biudžetui poveikio neturės.

13. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Negauta.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai įstatymo projekto žodžiai: „žalias pienas“, „nesąžiningi veiksmai“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.